

Tilhøvet mellom konservative, moderate og radikale former i nynorsk

– ein studie av nynorskskrivaren sine språklege intuisjonar og val

Av Stig J. Helset

Artikkelen er ein empirisk studie i kva for språklege former som blir rekna som høvesvis konservative, moderate og radikale i nynorsk skriftspråk mellom eit utval kompetente nynorskbrukarar.¹ Samstundes syner artikkelen kva for former dei same nynorskbrukarane seier at dei brukar sjølve. Konklusjonen er at det er stor konsensus mellom respondentane om kva for former som fell under dei nemnde kategoriane for nokre av dei granske språklege fenomena, medan det er langt mindre konsensus for andre, og vidare at det er ein klar tendens til at respondentane rapporterer at dei brukar moderate former.*

Innleiing

Noreg har av bestemte sosiopolitiske årsaker alltid ført ein særeigen og sjeldsynt språkpolitikk. I det 20. hundreåret kom dei ulike normerings-

1. For å kunne omtale både bokmål og nynorsk samstundes brukar eg omgrepa 'konservative', 'moderate' og 'radikale' former for bae målformer. Ein stipulativ definisjon av kva som ligg i desse omgrepa, kan vere om lag slik: Med 'konservative' ordformer meiner eg tradisjonelle former som er nedervde frå tidlegare rettskrivingar. Med 'radikale' ordformer meiner eg former som blir tekne inn i rettskrivinga ut frå eit ønske om tilnærming til den andre målforma og/eller eit ønske om å inkludere folkemålsformer. Med 'moderate' ordformer meiner eg former som ikkje kjennest markerte på noko vis. Ein slik omgrepsbruk er likevel ikkje uproblematisk, og vi kjem derfor attende med ei nærmare drøfting av desse omgrepa og innhaldet i dei utover i artikkelen.

* Takk til ein anonym Maal og Minne-konsulent for konstruktive kommentarar til tidlegare manusversjonar.

synspunkta til å dreie seg langs to hovudaksar: tradisjonsprinsippet versus tilnærmingsprinsippet på den eine sida og fastheitsprinsippet versus folkemålsprinsippet og valfridomsprinsippet på den andre (Vikør 2010).

Tilnærmingsprinsippet stod sentralt i den første felles rettskrivingsreforma av 1917. For både riksmålet og landsmålet opererte ein no med eit skilje mellom obligatoriske endringar og valfrie endringar i høve til tidlegare rettskrivingar. Dei obligatoriske endringane (slik som *aa* > *å*, *magt* > *makt*, *station* > *stasjon*) blei oppfatta som moderate og snart tekne i bruk av riksmållsskribentar så vel som landsmållsskribentar. Dei valfrie endringane innanfor riksmålet (slik som *bro* > *bru*, *ben* > *bein*, *solen* > *sola*, *melket* > *mjølka*) blei derimot oppfatta som særleg radikale, sidan dei bygde på folkemålsprinsippet og braut med tradisjonsprinsippet og fastheitsprinsippet. Men også mange av dei valfrie endringane innanfor landsmålet (slik som *draum* > *drøm*, *gamal* > *gammal*, *sol* > *sola*, *kasta* > *kaste*) blei oppfatta som radikale, sidan dei bygde på eit sosialt orientert folkemålsprinsipp med basis i austnorske, trøndske og nordnorske dialektar (Torp og Vikør 2003: 220ff og 241ff).

Tilnærmingslinja blei forsterka i og med rettskrivingsreforma av 1938. Mange av dei valfrie, radikale endringane frå 1917 blei no gjorde obligatoriske, samstundes som ein for første gong innførte eit skilje mellom hovudformer og sideformer for både bokmål og nynorsk. Mange av hovudformene, som gjerne var identiske i dei to målformene, blei rekna for å vere heller radikale former (*bein*, *fram*, *språk*, *mjølk*, *mjølka*, *viser*, *sola*), medan sideformene gjerne blei rekna for å vere konservative innanfor både nynorsk (*sol*, *visor*) og bokmål (*melk*, *melket*). Samstundes var det opna for ein stor grad av valfridom innanfor hovudformene, og denne samnorskpolitikken møtte sterk motstand utover i etterkrigstida, særleg frå riksmålsrørsla (Torp og Vikør 2003: 225ff og 244ff).

I 1959 fekk vi eit todelt system med ein trong læreboknormal med hovudformer og ein vidare normal med sideformer for skuleelevar og andre (Røyneland 2013: 56). Tanken var at den einskilde språkbrukaren sjølv i stor grad skulle få velje former i samsvar med eige språkleg grunnsyn, anten det no var prega av tradisjonsprinsippet, folkemålsprinsippet, tilnærmingsprinsippet eller eit meir moderat språksyn. Dette var kan hende ein demokratisk språkpolitikk, men som fleire (sjå til dømes Akselberg 1999 og Omdal 2003) har peika på, førte den eksepsjonelt store valfridomen til at det vart vanskeleg for elevar, studentar og jamvel

lærarar å halde styr på kva som var tillatne former innanfor særleg det nynorske skriftspråket, og kva som ikkje var det.

Frå og med den nye rettskrivinga for bokmål frå 2005 og den nye rettskrivinga for nynorsk frå 2012 er skiljet mellom hovudformer og sideformer oppheva, samstundes som talet på valfrie former er redusert. For nynorsken sin del kan det hevdast at ein også har redusert sjansane for å velje både konservative og radikale former og slik lagt normalen i retning av det som Vikør (2003: 297) har kalla ein “midtlinenynorsk”.

Reaksjonane på reformene frå 1917 og særleg 1938, og problema etter 1959-reforma, syner kor vanskeleg det er å implementere politisk ønskete og offisielt føreskrivne normer når det ikkje er samsvar mellom desse og det som Dyvik (2009: 111) kallar “operative normer”, som ikkje er eksplisitt fastsette av nokon, men som er “en tradert og stilltiende overenskomst språkbrukerne imellom”, og som dermed “muliggjør og regulerer den faktiske språkbruken”. På denne bakgrunnen tek Dyvik (2009: 110) til orde for at framtidig normering tek form av “en nennsom regulering av *skriftspråket slik det faktisk ser ut*”, noko som no også er i samsvar med gjeldande offisiell norsk språkpolitikk, som tilseier at ein skal basere den offisielle normeringa på observasjonar av utviklinga av skriftspråket slik “det faktisk ser ut og utviklar seg i tekst” (Språkrådet 2015: 12). Artikkelforfattaren arbeider med eit ph.d.-prosjekt der han nettopp freistar å kartleggje eventuelle normklynger beståande av ulike subvarietetar av det nynorske skriftspråket innanfor eit større tekstkorpus, og det var under dette arbeidet han oppdaga at det ikkje alltid er like klart kva som faktisk blir rekna for å vere høvesvis konservative, moderate og radikale former sjølv mellom det ein kan rekne med er kompetente nynorskbrukarar.

Normomgrepet er mykje omdiskutert innanfor ulike vitksapelege disiplinar (sjå t.d. Sundby 1974 og Raz 1975), og då ikkje minst innanfor språkvitenskapen (sjå t.d. Itkonen 1974, Vannebo 1980, Bartsch 1987, Brunstad 2000, Dyvik 2003, Sandøy 2003 og Vikør 2007). Det vil her føre for langt å gå i djupna av dette problemfeltet, men eg vil likevel freiste å klargjere visse sider av normomgrepet som eg meiner er særleg relevante for denne studien.

Innanfor språkvitenskapen er det vanleg å trekkje opp eit skilje mellom føreskrivne normer på den eine sida og internaliserte (Vikør 2007: 72) og operative normer (Dyvik 2003: 30) på den andre, og eit anna skilje mellom grammatiske normer og bruksnormer (Vikør 2007: 72f). Ein kan hevde at eksistensen av internaliserte og operative normer byggjer

på Ferdinand de Saussures (1916) idé om at språket (*la langue*) ontologisk sett er eit produkt av den medfødde språkevna på den eine sida og ei samling av naudsynte, men arbitrære sosiale konvensjonar på den andre. Han meinte nemleg at desse overindividuelle, kollektive konvensjonane eksisterer i kraft av ein slags kontrakt mellom medlemene av eit språkbrukssamfunn. Samstundes plasserer Saussure språket i språkbrukarane sine hjernar, som ein sum av “fotavtrykk”. Likevel var Saussure (1916: 14) klar på at språket (*la langue*) “is not complete in any speaker; it exists perfectly only within a collectivity”. Saussure (ibid.) understrekar vidare at sjølv om det i utgangspunktet er eit fullstendig arbitrært tilhøve mellom uttrykkssida og innhaldssida i det språklege teiknet, ligg det utanfor individet si makt å endre på dette tilhøvet etter kvart som konvensjonane festar seg i kollektivet. Det siste forhindrar likevel ikkje det lett påviselege faktum at språket heile vegen er i (langsam) endring som resultat av (det umedvitne) samspelet mellom individa sin kunnskap om språkssystemet og det til ei kvar tid føreliggjande konvensjonelle systemet i eit gjeve språkbrukssamfunn.

Med dette som utgangspunkt kan vi nærme oss ei skildring av kva som kjenneteiknar høvesvis internaliserte og operative språknormer. Vikør (2007: 72f) skriv:

Dei *internaliserte språknormene* er dei normene – både grammatiske normer og bruksnormer – som vi ubevisst lærer og tar opp i oss når vi er små, med dei endringane som følgjer av miljøpåverknader opp gjennom heile livet. Desse normene omfattar alle nivå i språkbyggnaden: fonologi, morfologi, syntaks og semantikk, og som bruksnormer omfattar dei òg kunnskapen om korleis vi handterer eit språkleg repertoar av ulike variantar og varietetar [...]. Termen ‘internaliserte normer’ teiknar [...] eit bilde av desse normene som dynamiske storleikar, som blir tradert, (gjen)skapt og modifisert av kvart individ, men heile tida innanfor eit felles normmønster i eit kollektiv [...].

Sandøy (2003: 259) erkjenner det overindividuelle aspektet ved denne typen normer, men understrekar at normene berre eksisterer i einskild-individet – og ikkje i seg sjølv lausrivne frå menneskesinnet:

I den grad kollektive normer kan seiast å eksistere, eksisterer dei jo i enkelt-individa, sjølv om dei alltid er knytt til den individuelle førestellinga om eit kollektiv. Normene er da *førestellingar* hos individet (eller tru hos individet) om kva som er forventa i kollektivet.

Sandøy (2006: 8) åtvarar mot ei for sterk fokusering av det overindividuelle aspektet, då han meiner at dette hindrar “oss i å dra inn det sosiologiske perspektivet”, dvs. det sosiale spelet som føregår mellom aktørane i språksamfunnet, “der somme har meir makt enn andre”.

Vannebo (1980: 12ff) synest å ha mykje av den same oppfatninga av omgrepet som Vikør og Sandøy, for med utgangspunkt i Teleman (1978) poengterer også han at norma blir til “i et samspill mellom enkeltindividet og gruppa”. Samstundes understrekar Vannebo, med tilvising til Coseriu (1970: 208), det foranderlege aspektet ved den kollektive norma:

In Wirklichkeit ist die Norm veränderlich, entsprechend den Grenzen der betrachteten Gemeinschaft, und diese Grenzen bilden sich durch Konventionen. Einem einzigen *System* kann daher eine ganze Reihe von Normen entsprechen.

Det er altså ikkje berre slik at den internaliserte norma i det einskilde individet endrar seg etter kvart som individet veks opp og tilpassar seg norma til kollektivet, men også slik at norma i kollektivet endrar seg over tid, som eit resultat av at tilstrekkeleg mange individ endrar si individuelle norm for eitt eller fleire språklege fenomen. Dyvik (2003: 30) hevdar at “[e]t språk eksisterer i den grad det finnes operative språknormer som medlemmene av et språksamfunn har konvergerende intuisjoner om”, og viser til Wittgensteins (1967) poeng om at privatspråk er logisk umogelige. Språket og normene må slik i første rekkje forståast som eit sosialt fenomen. Ifølgje Dyvik (ibid.) er omgrepet ‘internalisert’ for individorientert og “tilslører normens overindividuelle karakter”. I staden brukar Dyvik (2009: 111) altså omgrepet ‘operativ norm’, som han forklarar som “en tradert og stilltiende overenskomst språkbrukerne imellom”.

Vi ser altså korleis omgrepa ‘internaliserte normer’ og ‘operative normer’ fokuserer på ulike sider av normomgrepet. Medan førstnemnde rettar merksemda mot det individuelle aspektet og (dermed) mot variasjon av normer, rettar sistnemnde merksemda mot det overindividuelle aspektet og (dermed) mot konvergente normer. Dessutan peikar Brunstad (2000: 53ff) på at medan motsetnaden mellom føreskrivne og internaliserte normer viser til ein diakron prosess, viser motsetnaden mellom føreskrivne og operative normer til det synkrone.

Lat oss no sjå på kva som kjenneteiknar nettopp dei føreskrivne normene, og ikkje minst kva for skilnader og likskapar det er mellom desse og dei internaliserte og dei operative normene. Vikør (2007: 74) skriv:

Dei fastsette språknormene (også kalla *preskriptive* og *foreskrevne*, Dyvik 1994 og 2003) både oppstår og fungerer annleis enn dei internaliserte. Dei blir formelt fastlagde av eit eller anna organ som blir rekna som kompetent til å gjere dette, og får eit konkret uttrykk i grammatikkar, lærebøker, ordlister og ordbøker. Dei blir ikkje innlært gjennom ein ubevisst prosess, men gjennom formell undervisning i skolar eller på andre typar kurs.

Dersom vi går attende til det ovanfor nemnde skiljet mellom grammatiske normer og bruksnormer, definerer Vikør (2007: 72f) førstnemnde som “normer som er rett og feil i vårt spesielle språkssystem”, medan bruksnormene “fortel oss kva slags språkvariantar eller varietetar vi skal bruke i kva slags kontekst”. På denne bakgrunnen kan vi med Vikør (2007: 74) slå fast at medan dei internaliserte og dei operative normene gjeld både for grammatiske normer og for bruksnormer, gjeld dei føreskrivne normene berre for dei grammatiske normene, der vurderingsdimensjonen er typisk rett–feil. Dyvik (2003: 30) presiserer at dei føreskrivne normene, i motsetnad til dei internaliserte og dei operative, er og må vere formulerte, og Vikør (2005: 75) kallar slike konkrete sett av reglar for korleis ein språkvarietet skal skrivast, for ein “normal”. Det er vidare slik at sjølv om dei føreskrivne normene i prinsippet omfattar alle dei grammatiske nivåa, vil det i fastsetjinga av slike normalar berre vere staving, bøyning og avleiing som kan bli og blir utsette for regulering (Vikør 2007: 74 og Dyvik 2003: 30).

Vi er no komne til det viktige spørsmålet om ei føreskriven norm er valid dersom ho ikkje er internalisert i dei einskilde språkbrukarane i eit språksamfunn og dermed er operativ i dette samfunnet. Innanfor den juridiske normdiskursen set Raz (1975) opp to kriterium for at eit føreskrive lovsystem skal vere valide lover i eit samfunn:

A legal system is the law of a community if, and only if, it is generally conformed to by the norm subject of the law, and the officials set up by the laws of the system endorse them and follow them.

Bartsch (1987: 83f) går god for at det same gjeld for språklege normer, og formulerer seg slik:

A norm concept *N exists* for a population *P* as a norm if *N* regulates behavior in *P*, *ie* if it is a *practice* in *P*. Existence of *N* as a praxis is 'existence of *N* in a narrow sense'. If the population has an external attitude towards the norm concept, *ie* follows it only under pressure, it exists for them merely as a prescription. If the population has internalized the norm concept, *ie* uses it without external pressure as a guide for behavior and correction, it exists for them as a real norm. [...] A norm concept *N is valid* for a population *P* as a norm if and only if the members of *P* are justified in referring to *N* as the reason for certain behavior, and as reason for criticizing behavior deviating from *N*. That is, validity of a norm justifies certain conduct. Validity of *N*, and with that the conduct according to *N*, is backed up by norm authorities and norm enforcers (Bartsch 1987: 177f).

Vi kan merke oss at både Vannebo (1980), Dyvik (2003) og Vikør (2007) stiller seg bak det første kriteriet til Raz og Bartsch:

En fastsatt språknorm vil f.eks. måtte korrespondere med en internalisert språknorm for overhodet å fungere som norm, ikke bare som påbud. Hvis dette ikke var tilfelle, ville vi få en slags logisk *contradictio* (Vannebo 1980: 10).

Hvis en samling foreskrevne normer ikke er blitt til gjennom lydhør regulering av operative normer, men f.eks. inngår i et program for å skape en ny varietet, så eksisterer ikke denne nye varietet bare fordi normene er formulert (Dyvik 2003: 31).

Dersom ein normeringsinstans prøver å fastsette ei norm som ikkje blir akseptert av noen, eller berre av ganske få, så vil ikkje denne norma kunne fungere som norm i det heile tatt – det blir eit påbod og berre det (Vikør 2007: 75).

Det andre validitetskriteriet som Bartsch (1987: 83, 178) stiller til føreskrivne normer, er at dei må vere formulerte og sanksjonerte av institusjonar for språkplanlegging og språkkultivering. Det er eit lite kontroversielt kriterium, men det er altså slett ikkje eit tilstrekkeleg kriterium. Tvert imot synest det å vere brei semje om det er avgjerande viktig at det offisielle normeringsorganet og dei politiske makthavarane i samfunnet utformar dei føreskrivne normene i samsvar med dei internaliserte og operative normene som ligg nedfelte i det språksamfunnet dei skal gjelde for.

Dersom ein går ut frå at det er semje om dette, tvingar det seg fram eit nytt spørsmål, nemleg spørsmålet om *kva for nokre* internaliserte eller operative normer som skal danne grunnlaget for dei føreskrivne normene. For som ikkje minst William Labov (1972: 203) peikar på i sin kritikk av Chomsky (1965: 3), finst det nemleg ikkje éi homogen norm innanfor eit gjeve språksamfunn. Tvert imot vil det innanfor eit språksamfunn vanlegvis eksistere fleire ulike varietetar og variantar. Det gjeld i høg grad innanfor både den talte og den skrivne delen av det vi kan kalle det nynorske språksamfunnet, noko ikkje minst Sandøy (2006: 8) understrekar.

Dersom vi no går attende til spørsmålet om *kva* som faktisk blir rekna for å vere høvesvis konservative, moderate og radikale former innanfor det nynorske skriftspråket, er dette utan tvil eit spørsmål som i første omgang vedkjem dei internaliserte normene som ligg nedfelte i språkbrukarane. Det er akkurat dette eg freistar å finne svar på i denne studien, via ei gransking av eit utval informantars språklege intuisjonar, som Dyvik (1993: 170) framset som førebiletleg. Men i neste omgang vedkjem det også dei operative normene som ligg nedfelte i gjeldande skriftspråkspraksis. For som Dyvik (ibid.) peikar på, kan språkbrukarane sine intuisjonar vere partielle eller mangelfulle. Derfor må desse intuisjonane også testast mot tekstkorpus. Det siste vil ikkje bli gjort i denne studien, men derimot i det tidlegare nemnde ph.d.-prosjektet til artikkelforfattaren.

Ser ein spørsmålet ovanfor i eit diakront perspektiv, er det liten tvil om at ein god del av dei formene som blei sett på som radikale i 1917 og jamvel i 1938, blir sett på som moderate i dag. Til dømes har vi sett at former som *gammal* og *sola* blei rekna for å vere heller radikale former i tida etter at 1917-rettskrivinga kom, medan dei fleste vel vil rekne dette for å vere moderate former i dag. Motsett er det slik at former som *soli* og *visor*, som iallfall fram til første verdskrigen blei rekna for å vere moderate, sannsynlegvis vil bli rekna for å vere konservative mellom det store fleirtalet av nynorskebrukarar i dag. Men heller ikkje i eit synkront perspektiv synest det å vere klart *kva* som ligg i omgrepa konservativ, moderat og radikal nynorsk, og *kva* for språklege former kvart av dei faktisk rommar. Innanfor bokmålet finn ein nokså eksplisitte skriftfestingar av *kva* som ligg i omgrepa radikalt, moderat og konservativt språk. Allereie under språkdebatten på 1950-talet gav Riksmålsforbundet ut si eiga alternative ordliste med til dels konservative ordformer. På 1960-

talet gav Aschehoug ut tre ordlister for bokmål: ei med konservative former, ei med radikale former og ei med alle tillatne former, og innanfor bokmålet har innhaldet i dei nemnde omgrepa elles blitt grundig drøfta og eksemplifiserte av mellom andre Vinje (2004, 2005).

Det er vanskelegare å få auge på like klare avgrensingar av omgrepa radikal, moderat og konservativ innanfor faglitteraturen om nynorsk normering og skriftspråkspraksis. Dessutan synest bruken av sjølve omgrepa som skildrar dei ulike språklege linjene, å vere meir skiftande innanfor den nynorske diskursen enn innanfor bokmålsdiskursen. Innanfor sistnemnde verkar det som om dei fleste konsekvent brukar omgrepet ‘radikal’ i tydinga ‘folkemålsnær’ og/eller ‘nynorsknær’, og omgrepet ‘konservativ’ i tydinga ‘riksmålsnær’. Innanfor den nynorske diskursen støyter ein derimot gjerne på omgrep som ‘tradisjonell’ eller ‘arkaisk’ som meir eller mindre nærsynonym til ‘konservativ’ og omgrep som ‘talemålsnær’ eller ‘bokmålsnær’ som meir eller mindre nærsynonym til ‘radikal’ (sjå til dømes Omdal 2003 og Vikør 2003). Den skiftande omgrepsbruken innanfor den nynorske diskursen kan i seg sjølv vere med på utydeleggjere konseptane som ligg bak. Men sjølv om omgrepsbruken er noko varierende, kan ein finne tilløp til klargjering av kva som ligg i omgrepa også innanfor den nynorske diskursen. Til dømes set Vinje (1978) opp døme på tekstar der han jamfører “nynorsk med tradisjonelle former” med “nynorsk med tilnærmingsformer” etter ulike rettskrivingsreformer før krigen, medan Vikør (Omdal og Vikør 2002: 15) poengterer at ein kan “sjå klare tendensar til at det dannar seg uoffisielle normalar basert på formtypar som folk føler ‘hører saman’ på grunnlag av sine internaliserte normer”. Som døme nemner han i-målet: “Former som *boki* og *soli* går gjerne saman med andre tradisjonelle former som *visor – visone, me, so, hev, stend* osv.” Likevel spesifiserer eller eksemplifiserer heller ikkje han noko nærmare kva for former som høyrer til under omgrepa konservativ og radikal nynorsk.

Dessutan presiserer Vikør (ibid.) at det uansett ikkje er tale om nokon fastsette, offisielle normalar når det kjem til radikale og konservative former, “sidan kvar og ein kan velje fritt blant dei ulike formtypane og såleis lage seg sitt individuelle repertoar av former”. Fram til 2012 eksisterte det nemleg ikkje nokon offisielle føringar for kva for valfrie former som høyrer saman med kvarandre innanfor nynorsk skriftspråk, og heller ingen offisielle føringar på kva som eigentleg ligg i omgrep som konservativ, moderat og radikal nynorsk. Elevar og andre

som ikkje har vore bundne til læreboknormalen, har derfor i prinsippet stått fritt til å velje dei formene som dei sjølve vil, kombinere former som gjerne blir oppfatta som høvesvis konservative og radikale og jamvel vere inkonsekvante. Det var først i samband med den nye rettskrivinga frå 2012 at Språkrådet publiserte *Rettleiing om konsekvent nynorsk* (26.4.13), men heller ikkje i denne rettleiinga finn ein noka drøfting eller eksemplifisering av omgrepa konservativ, moderat og radikal nynorsk.

Føremålet med denne studien er nettopp å granske kva for språklege former som blir rekna som høvesvis konservativ, moderat og radikal nynorsk mellom eit utval nynorskbrukarar, og å granske kva for former dei same nynorskbrukarane seier at dei faktisk brukar sjølve. All den tid desse omgrepa er brukte som uttrykk for normklynger beståande av ulike subvarietetar innanfor det nynorske skriftspråket, meiner eg det er føremålstenleg å finne fram til empirisk haldbare påstandar om kva for konkrete språklege former som blir oppfatta å liggje i kvar av dei, og kva for nokre av desse formene som blir rapporterte som dei mest brukte. I neste omgang kan slike funn bli brukte som grunnlag for kartlegging av eventuelle normklynger i større tekstkorpus, noko som igjen vil vere relevant for den vidare normeringa av det nynorske skriftspråket, då ein ifølgje gjeldande norsk språkpolitikk altså skal basere den offisielle normeringa på observasjonar av skriftspråket slik det faktisk ser ut og utviklar seg.

Hypotesen i denne studien er at det er temmeleg stor konsensus om kva som er høvesvis konservative og radikale former for nokre av dei språklege fenomen som hadde valfridom i norma som gjaldt fram til 2012, medan det er mindre konsensus mellom andre språklege fenomen med valfridom. Til dømes reknar eg med at det er stor konsensus mellom nynorskbrukarar om at former som *mye* og *bare* er radikale, og at former som *honom* og *tidi* er konservative. Derimot reknar eg med at nokre nynorskbrukarar vil kunne meine at former som *lykke* og *gir* er radikale former, medan andre vil kunne meine at dette er moderate former, medan dei alternative formene *lukke* og *gjev* er meir konservative. På det viset ventar eg å finne ei gradvis endring i svarfordelinga, frå språklege fenomen som har det eg reknar med er markert radikale ordformer, som venteleg vil få signifikante utslag på sistnemnde, via språklege fenomen som berre har ordformer som eg reknar med er meir eller mindre moderate, der eg ikkje ventar å få signifikante utslag i noka lei, til språklege fenomen som eg reknar med har markert konservative ordformer,

der det igjen venteleg vil bli signifikante utslag på sistnemnde. Når det kjem til bruk, er hypotesen at det vil vere eit lite mindretal av nynorsk-brukarar som rapporterer at dei sjølve brukar dei formene som blir rekna for å vere mest radikale eller mest konservative, medan det store fleirtalet rapporterer at dei brukar former som blir rekna for å vere moderate. Derimot reknar eg med at svara vil vere meir jamt fordelte når det kjem til bruken av språklege fenomen med tillatne former som blir oppfatta som mindre markerte. På det viset ventar eg å finne ei gradvis endring frå låg rapportert bruk for ordformer som blir oppfatta som markert radikale eller markert konservative, via middels rapportert bruk for ordformer som ikkje blir rekna som særleg markerte verken i den eine eller andre leia, til høg rapportert bruk av dei meir moderate alternativa til det som blir oppfatta som markert radikale eller konservative ordformer.

Etter det artikkelforfattaren kjenner til, er det ikkje tidlegare gjennomført studiar der ein granskar språkbrukarane sine intuisjonar om og deira rapporterte bruk av konservative, moderate og radikale former i nynorsk. Derimot har det vore gjennomført ein del granskingar der ein har freista å kartleggje formvala som er gjorde i faktiske nynorske tekstar, mellom anna av Vikør (1995), Wetås (2001) og Helset (2015). Vikør granska korleis eit utval kjende skjønnlitterære forfattarar utnytta valfridomen i dei skiftande nynorsknormene i tidsrommet 1930–80, og han meinte å sjå tendensar til at formvala blei meir sams innanfor bøyings- og lydverket utetter det nemnde tidsrommet, og at forfattarane frå det siste tiåret han granska, i stor grad heldt seg nær det han kallar ei “midtligne”. Wetås granska formvala i dei same språklege fenomena som Vikør i ulike typar publisert materiale på nynorsk, og kom til om lag same konklusjon som han. Helset retta søkjelyset mot nokre utvalde former som han meinte kunne karakteriserast som høvesvis konservative, moderate og radikale i eit digitalisert tekstkorpus bestående av nynorske aviser frå perioden 2000–10, og kom til at det var ein klar tendens til opphopping kring moderate formval i dette utvalet. Funna i dei nemnde studiane har vore med og danna grunnlaget for utforminga av hypotesen om rapportert bruk som er sett fram i denne studien, og vi skal kome attende til dei i drøftingsdelen.

Metode

For å kunne trekkje mest mogeleg valide og reliable konklusjonar kring spørsmålet om kva for normer som ligg nedfelte i nynorskbrukarane med omsyn til omgrepa konservativ, moderat og radikal nynorsk, valde eg å nytte hypotetisk-deduktive metode i ein etter måten stor kvantitativ studie. Metoden er kjenneteikna av at ein først set fram falsifiserbare hypotesar, som ein så testar empirisk.

Ifølgje Karl R. Poppers (1972) krav til vitskapelege teoriar kan introspeksjon vere både gyldig og gunstig i samband med utforming av hypotesar. Såleis blei utvalet av språklege fenomen som skulle vere med i granskinga, gjort på grunnlag av kva for fenomen som hadde skrivemåtar som min eigen intuisjon tilsa kunne reknast for å vere meir eller mindre konservative eller radikale former, før eg sette opp dei ovanfor nemnde hypotesane på bakgrunn av introspeksjon.

Introspeksjon er derimot ubrukeleg i samband med hypotesetesting, for det første fordi lingvistens egne intuisjonar per definisjon ikkje er etterprøvbare, og for det andre fordi intuisjonen hans berre er éin av mange intuisjonar om det eigentlege studieobjektet, som i dette tilfellet er noko såpass både kontroversielt og uklart som subnormer av det nynorske skriftspråket. I tillegg er det, som Johannessen (2003: 139) poengterer, ein betydeleg risiko for at lingvisten blir påverka eller fanga av sine egne teoriar og hypotesar i testinga av dei same hypotesane, og dessutan kan lingvisten ha intuisjonar om eigen språkbruk som ikkje er i samsvar med den reelle språkbruken hans. Schütze (2011: 212) skriv at det på den bakgrunnen er sterkt frårådeleg for lingvisten å presentere egne akseptabilitetsvurderingar som primære prov.

Informantreaksjonar kan derimot vere både gunstige og gyldige i samband med hypotesetesting. Som både Johannessen (2003: 140) og Schütze (2011: 210) er inne på, gjeld dette ikkje minst ved testing av kva for språklege fenomen som er akseptable eller tilhøyrrer den eine eller andre kategorien. Når det kjem til slike akseptabilitetsvurderingar og kategoriseringar, er det nemleg problematisk å gå direkte til korpusdata, då det til dømes er vanskeleg å lese ut av eit korpus kva for språklege fenomen som blir *oppfatta* som konservative eller radikale. Slik eg vurderer det, må ein nesten gå vegen om introspeksjon og informantreaksjonar for å få tilgang til denne typen internaliserte normer som psykologisk fenomen, før ein i neste omgang kan bruke funna frå slike

studiar som utgangspunkt for å kartleggje eventuelle normklynger i tekstkorpus. På denne bakgrunnen har eg valt å nytte nettopp informantreaksjonar for å teste hypotesane som er sette fram i denne studien. Likevel må ein vere merksam på at det knyter seg klare vitskapsteoretiske utfordringar til bruken av informantreaksjonar også i slike studiar, då dei dataa ein får inn, berre er rapportar om språklege intuisjonar og språkbruk, og at slike rapportar ikkje naudsynlegvis samsvarar med røyndomen. Til dømes kan informanten bli påverka av sjølv svarsituasjonen og av språklege normer som objektet kjenner til, men ikkje sjølv eigentleg er samd i eller nyttar i sin faktiske språkbruk, slik både Johannessen (2003: 136) og Schütze (2011: 216) peikar på. Eit særleg problem knyter seg til det at lingvisten gjerne har sett opp førehandskategoriseringar som kan påverke informanten, noko som ikkje minst gjeld denne studien. Nedanfor freistar eg å syne korleis eg i størst mogeleg grad har freista å ta omsyn til desse vitskapsteoretiske utfordringane ved den nytta metoden.

På bakgrunn av desse refleksjonane utforma eg eit spørjeskjema med følgjande spørsmål:

- 1) Kva for nokre av ordformene nedanfor reknar du for å tilhøyre anten konservativ (tradisjonell), moderat (nøytral) eller radikal (bokmålsnær) nynorsk? Set kryss i ein av dei tre boksane bak kvar ordform merka med kategoriane **Konservativ - Moderat - Radikal**.

Dersom du meiner ei ordform ligg i skjeringspunktet mellom to av kategoriane, kan du setje kryss i boksen mellom dei, altså anten i boksen merka **Konservativ/Moderat** eller i boksen merka **Moderat/Radikal**.

- 2) Set *også* eit kryss i boksen merka med **Brukar sjølv** bak dei ordformene som du brukar sjølv. Ved ordformer som du ikkje brukar sjølv, skal du ikkje setje noko kryss i denne siste boksen.

Det var eit metodisk medvite val å ikkje freiste å gje ei detaljert skildring av kva som ligg i omgrepa konservativ, moderat og radikal nynorsk i spørjeskjemaet. Dette fordi eg frykta at mine meir eller mindre subjektive skildringar av kva som ligg i dei ulike omgrepa, kunne påverke infor-

mantane på uheldig vis. Men i lys av omgrepsdrøftinga og den vitskaps-teoretiske drøftinga ovanfor frykta eg at det mellom nokre av respondentane kunne oppstå forvirring om kva for hovudtyding som ligg i kvart av dei nemnde omgrepa. Etter ei totalvurdering valde eg derfor å setje inn eit nærsynonym i parentes bak kvart av omgrepa, slik som vist ovanfor.

Etter dei nemnde spørsmåla sette eg opp i alt 72 språklege fenomen som hadde to eller fleire tillatne skrivemåtar som respondentane skulle krysse av for tilhøyrsløse på. Sidan utgangspunktet for utvalet var språklege fenomen med valfridom innanfor den vide rettskrivinga som var gjeldande for nynorsk fram til 2012, finn ein både jamstilte former, hovudformer og sideformer i utvalet.

Sidan eg vurderte det slik at det var stor fare for feilkjelder dersom lite røynde og mindre kompetente nynorskbrukarar blei brukte som informantar, valde eg å berre sende ut spørjeskjemaet til det eg rekna med var relativt røynde og kompetente nynorskbrukarar. Utvalet bestod av tre hovudgrupper. Den første må ein vente er særleg kompetente nynorskbrukarar, nemleg fagtilsette ved norskseksjonane ved høgskulane og universiteta på Vestlandet. Den andre gruppa er òg venteleg kompetente nynorskbrukarar, nemleg dei som er tilsette ved norskseksjonane ved eit utval av dei vidaregåande skulane på Vestlandet og i fjellbygdene på Austlandet. Den tredje gruppa var avgangselevar ved dei vidaregåande skulane i det same området, noko ein også burde kunne forvente er ei gruppe med etter måten god nynorskkompetanse.

Likevel er det jo ein viss fare for at ein særleg i det siste utvalet finn mindre kompetente nynorskbrukarar med mindre klare førestillingar om kva som ligg i dei granska omgrepa. Dessutan er det jo stor sjanse for at det i alle gruppene finst respondentar som vanlegvis nyttar bokmål, og som derfor ville skape "støy" når det kom til svara på spørsmålet om kva for ordformer ein brukar sjølv. For å i ettertid kunne eliminere svar frå respondentar med manglande kjennskap til dei etterspurde omgrepa og svar frå bokmålsbrukarar blei det i spørjeskjemaet sett opp éin avkryssingsboks der respondenten skulle svare på i kva grad han eller ho meinte dei var fortrulege med kva som ligg i omgrepa konservativ, moderat og radikal nynorsk, og éin avkryssingsboks der respondenten skulle svare på kva for målform han eller ho nytta mest sjølv. For å vidare kunne diskriminere svar frå ulike respondentgrupper blei det i tillegg sett opp avkryssingsboksar som gjekk på alder, kjønn, yrke og institusjonstilknytning.

Spørjeskjemaet blei sendt ut til respondentane via e-brev og svart på via den elektroniske datatenesta Questback.

Det kom inn svar frå i alt 219 respondentar. Av desse var 158 under 20 år (72 %), 13 i alderen 21–40 år (6 %), 28 i alderen 41–60 år (13 %) og 17 over 60 år (8 %); 133 kvinner (61 %) og 89 menn (39 %); 158 elevar i vidaregåande skule (72 %), 13 norsklærarar i vidaregåande skule (6 %) og 48 (22 %) fagtilsette i norsk ved høgskule eller universitet.

På spørsmålet om kva for nokre av ordformene respondentane rekna for å tilhøyre anten konservativ (tradisjonell), moderat (nøytral) eller radikal (bokmålsnær) nynorsk, valde eg å filtrere ut alle som hadde svara at dei hadde “Liten eller ingen kjennskap” til kva som ligg i dei nemnde omgrepa. Dette fordi eg vurderte det slik at svara frå desse respondentane kunne gje eit feilaktig bilete av kva for ordformer *kompetente* nynorskbrukar reknar for å høyre til under høvesvis konservativ, moderat og radikal nynorsk. Det var 56 respondentar som svara at dei hadde “Liten eller ingen kjennskap” til dei nemnde omgrepa, og mest alle av desse var elevar i vidaregåande skule. Dermed stod eg att med 163 teljande respondentar på dette spørsmålet, derav 103 elevar i vidaregåande skule, 13 norsklærarar i vidaregåande skule og 47 fagtilsette i norsk ved høgskule eller universitet, noko som burde gje eit nokså representativt bilete av den kompetente nynorskbrukaren sitt syn på kva for språklege former som representerer høvesvis konservativ, moderat og radikal nynorsk. Likevel rekna eg med at det var ein viss fare for at ein del av elevane som rapporterte at dei hadde “Middels god kjennskap” eller jamvel “Inngående kjennskap” til dei aktuelle omgrepa, ikkje naudsynlegvis faktisk hadde det. Derfor føretok eg yttarlegare ei filtrering ved ein del av dei granska språklege fenomena, der eg berre såg på svara til det ein må vente er særleg kompetente nynorskbrukarar, nemleg fagtilsette og lærarar i norsk som rapporterte at dei hadde middels god eller inngående kjennskap til dei aktuelle omgrepa og nynorsk som bruksspråk. Dette blir kommentert i resultatdelen.

På spørsmålet om kva for ordformer respondentane brukar sjølve, valde eg å filtrere ut alle som hadde svara at dei vanlegvis skriv bokmål, då svara frå desse altså ville skape “støy” i min freistnad på å kartlegge kva som er dei mest brukte formene mellom nynorskbrukarar. Det var 78 respondentar som svara at dei vanlegvis skriv bokmål, og dei fleste av desse var elevar i vidaregåande skule. Dermed stod eg att med 141 teljande respondentar på dette spørsmålet, derav 94 elevar i vidaregåande skule,

13 norsklærarar i vidaregåande skule og 34 fagtilsette i norsk ved høgskule eller universitet, noko som burde gje eit bra bilete av kva for språklege former som dominerer mellom det ein kan kalle kompetente nynorsk-brukarar.²

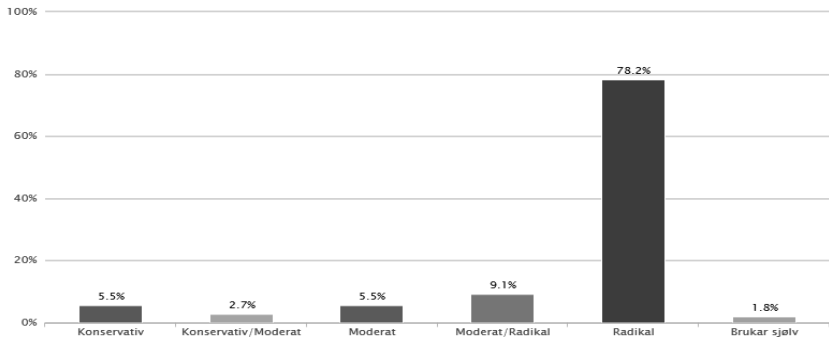
Resultat

Det er ikkje mogeleg å presentere resultatet frå alle dei 72 granska språklege fenomena innanfor artikkelformatet. For å teste hypotesen presenterer eg derfor først resultatet frå nokre utvalde språklege fenomen som min eigen intuisjon tilsa hadde særleg radikale skrivemåtar, før eg presenterer resultatet frå språklege fenomen med det som eg antok var gradvis mindre radikale former. Deretter presenterer eg resultatet frå nokre utvalde språklege fenomen som eg antok hadde gradvis meir konservative skrivemåtar. Det vil slik bli presentert resultat frå til saman 10 av i alt 72 granska språklege fenomen, der eg startar med dei fenomena som eg antok hadde dei mest radikale variantane, går via dei fenomena som eg rekna med det var minst konsensus kring og avsluttar med dei fenomena som eg antok hadde dei mest konservative variantane.

2. Av plassomsyn har eg i denne artikkelen valt å fjerne alle respondentar som har svara anten at dei har liten eller ingen kjennskap til dei nemnde omgrepa, eller at dei vanlegvis brukar bokmål eller bae delar, då dette gjev meg høve til å presentere synet på kva tilhøyrse den aktuelle ordforma har med den rapporterte bruken av den same ordforma i eitt og same diagram. Det er grunnen til at det i presentasjonen av resultatata for kvar ordform berre står oppført om lag 110 respondentar, men på spørsmålet om kva former ein reknar som konservative, moderate og radikale, har eg jamført resultatata frå denne filtreringa med resultatata frå ei filtrering der eg berre fjerna svara frå dei som rapporterte at dei hadde "Liten eller ingen kjennskap", og dei er berre marginalt ulike.

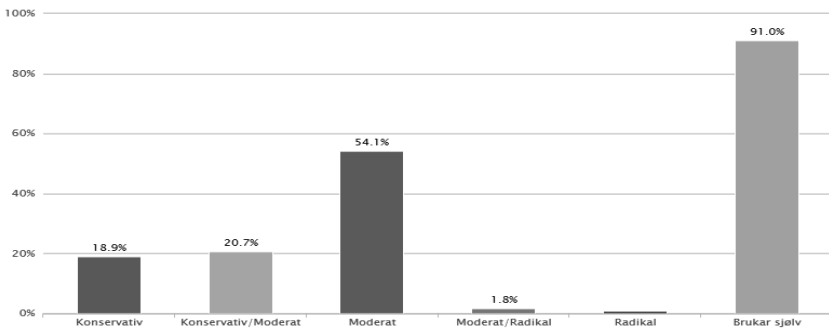
TILHØVET MELLOM KONSERVATIVE, MODERATE OG RADIKALE FORMER

mye/mykje

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

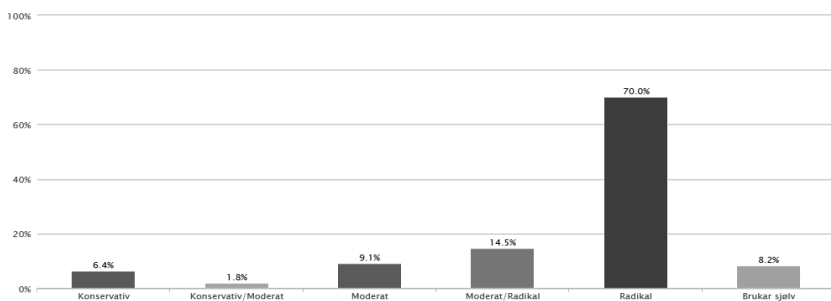
mye 110

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

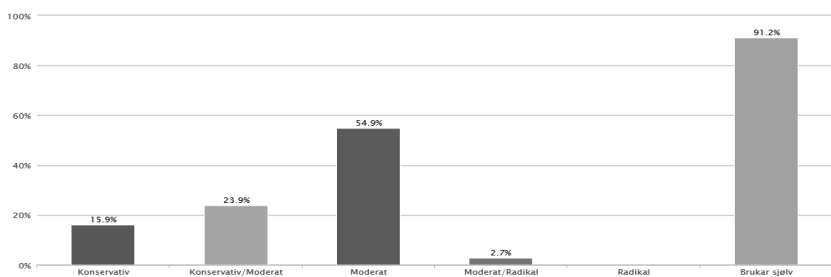
mykje 111

Det store fleirtalet av respondentane (78 %) reknar *mye* for å vere ei markert radikal form, medan godt over halvparten reknar *mykje* for å vere ei moderat form. Tek vi med mellomkategoriane, ser vi at om lag to tredjedelar av respondentane meiner at *mykje* er ei moderat eller ei moderat/konservativ form. I tillegg føretok eg som nemnt i metodedelen, ei filtrering der eg berre såg på svara til det ein kan vente er særleg kompetente nynorskbrukarar, og mellom desse rekna heile 81 % *mykje* for å vere ei moderat form. Når det gjeld respondentane sin eigen bruk, rapporterer 91 % av nynorskbrukarane at dei nyttar forma *mykje*, medan berre knapt 2 % rapporterer at dei nyttar forma *mye*.

bare/berre

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

bare 110

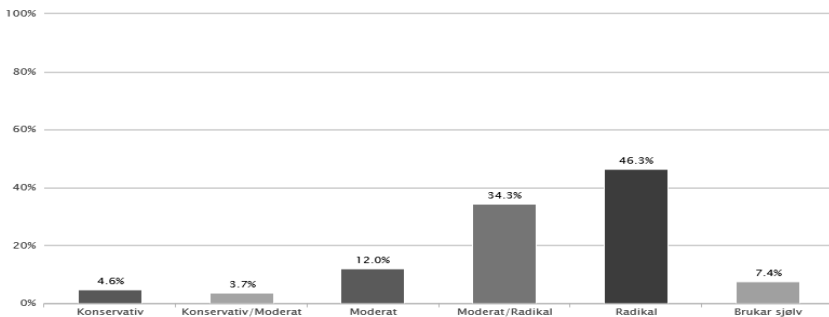

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

berre 113

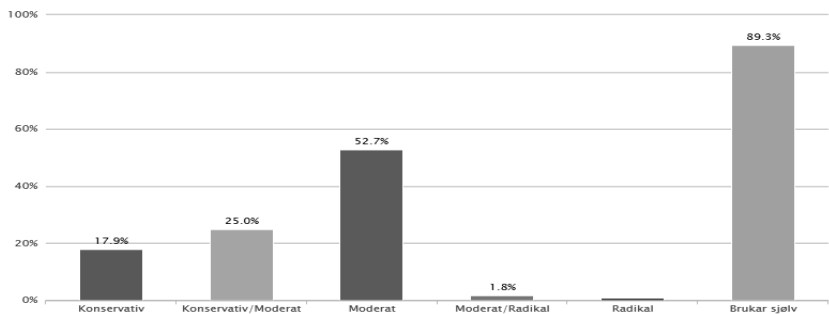
Mønsteret frå tilfellet *mye/mykje* går att i svakt moderert form for tilfellet *bare/berre*: 70 % av respondentane reknar *bare* for å vere ei markert radikal form, medan godt over halvparten reknar *berre* for å vere ei moderat form. Tek vi med mellomkategoriane, ser vi at om lag tre fjerdedelar av respondentane meiner at *berre* er ei moderat eller ei moderat/konservativ form. Ved filtrering der eg berre såg på svara til det ein kan vente er særleg kompetente nynorskbrukarar, fann eg at 72 % av desse rekna *berre* for å vere ei moderat form. Ser vi på respondentane sin eigen bruk, rapporterer 91 % av nynorskbrukarane at dei nyttar forma *berre*, medan 8 % rapporterer at dei nyttar forma *bare*. Vi kan med andre ord slå fast at både *mye* og *bare* blir rekna for å vere markert radikale former, medan motstykkka *mykje* og *berre* blir rekna for å vere moderate eller moderat/konservative former og er dei som blir desidert mest brukte.

skole/skule

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

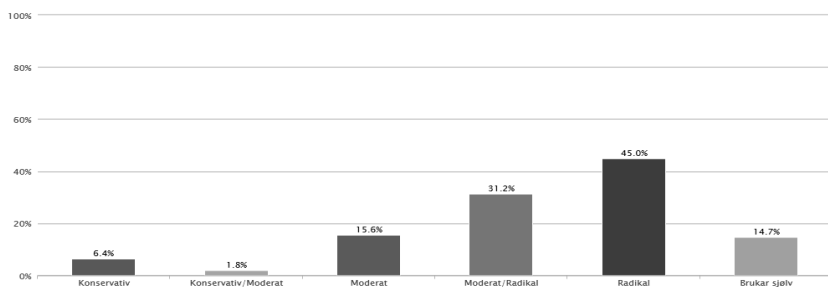
skole 108

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

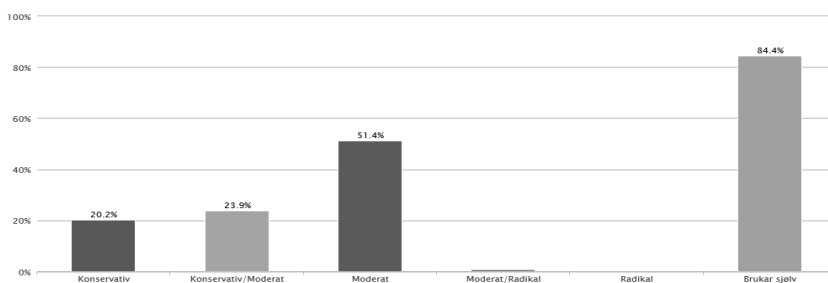
skule 112

Ein langt mindre del av respondentane (46 %) reknar *skole* for å vere ei markert radikal form jamført med *mye* og *bare*. Derimot ser vi at over ein tredjedel ser på dette som ei moderat/radikal form. Dersom vi berre ser på svara frå dei respondentane som ein kan vente er særleg kompetente nynorskbrukarar, blir dette inntrykket forsterka, for heile 71 % av desse reknar *skole* for å vere ei moderat/radikal form. Når det gjeld forma *skule*, reknar over halvparten dette for å vere ei moderat form, medan vel tre fjerdedelar reknar det for å vere anten ei moderat eller ei moderat/konservativ form. Vidare ser vi at heile 89 % av nynorskbrukarane rapporterer at dei nyttar forma *skule*, mot berre 7 % som rapporterer at dei brukar forma *skole*.

da/då

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

da 109

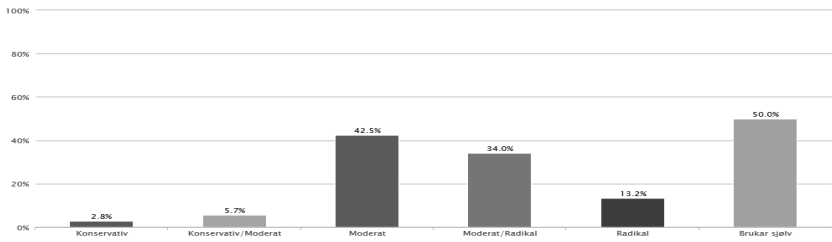

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

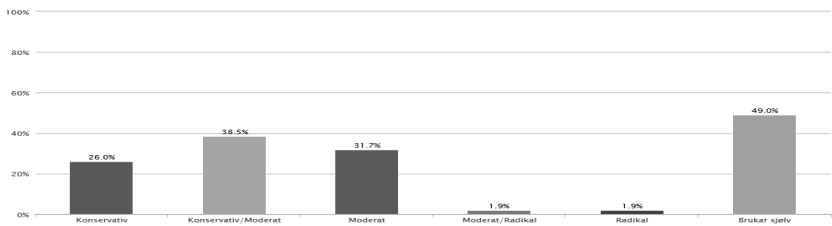
då 109

Mønsteret frå tilfellet *skole/skule* går att i svakt moderert form for tilfellet *da/då*: Godt under halvparten av respondentane reknar *da* for å vere ei markert radikal form, medan nesten ein tredjedel reknar *da* for å vere ei moderat/radikal form. Når det gjeld forma *då*, ser vi at over halvparten reknar dette for å vere ei moderat form, medan tre fjerdedelar reknar det for å vere anten ei moderat eller ei moderat/konservativ form. Når det kjem til bruk, rapporterer så mykje som 84 % av nynorskbrukarane at dei nyttar forma *då*, mot knapt 15 % som rapporterer at dei brukar forma *da*. Vi ser med dette at jamvel om formene *skole* og *da* også blir rekna for å vere radikale eller radikale/moderate av ein stor del av respondentane, blir dei rekna for å vere mindre markert radikale former enn formene *mye* og *bare*. Det er også litt færre som rapporterer at dei brukar dei moderate formene *skule* og *då* og litt fleire som rapporterer at dei brukar dei meir radikale formene *skole* og *da*, jamført med dei moderate formene *mykje* og *berre* og dei radikale formene *mye* og *bare*, men her er skilnadene meir marginale.

lykke/lukke

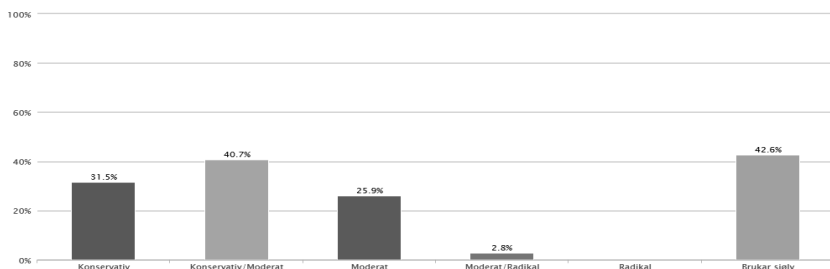

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER
lykke 106

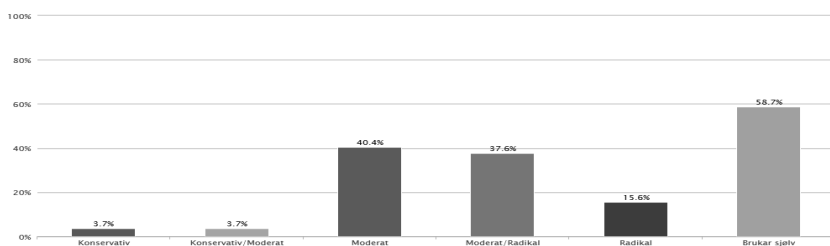
SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER
lukke 104

Respondentane fordeler seg jamnare på dei ulike svarkategoriene for tilfellet *lykke/lukke* enn på tilfella *skole/skule* og *da/då* – og mykje jamnare enn på tilfella *mye/mykje* og *bare/berre*. Godt under halvparten reknar *lykke* for å vere ei moderat form, medan om lag ein tredjedel reknar forma for å vere ei moderat/radikal form og berre 13 % reknar ho for å vere ei radikal form. Mønsteret for *lukke* liknar på mønsteret for *lykke*, men med motsett forteikn langs aksene konservativ–radikal: Berre om lag ein tredjedel reknar dette for å vere ei moderat form, medan over ein tredjedel reknar det for å vere ei moderat-konservativ form, og om lag ein fjerdedel reknar det for å vere ei konservativ form. Det er med andre ord ein tendens til at respondentane reknar *lykke* for å vere ei svakt radikal form, og ein tendens til at respondentane reknar *lukke* for å vere ei svakt til middels konservativ form. Samstundes syner den jamne spreinga mellom tre svarkategoriar på kvar av dei to formene at det er liten konsensus mellom brukarane når det gjeld graden av radikalitet og konservativitet for dei to tillatne skrivemåtane av dette språklege fenomenet. Når det gjeld den rapporterte bruken, er fordelinga mellom dei to formene *lykke* og *lukke* mykje jamnare enn på dei tidlegare granska fenomena, faktisk så å seie 50/50.

gjev/gir

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

gjev 108

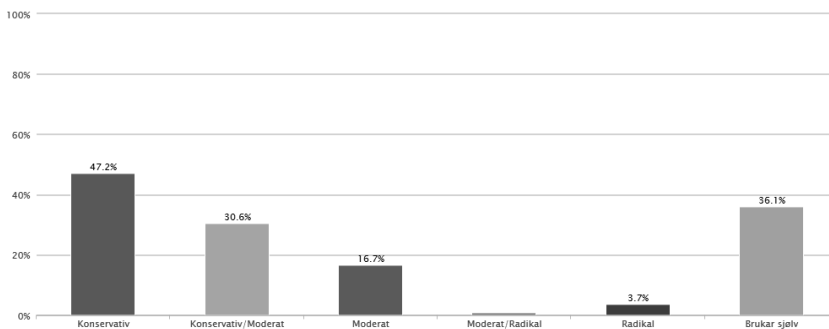

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

gir 109

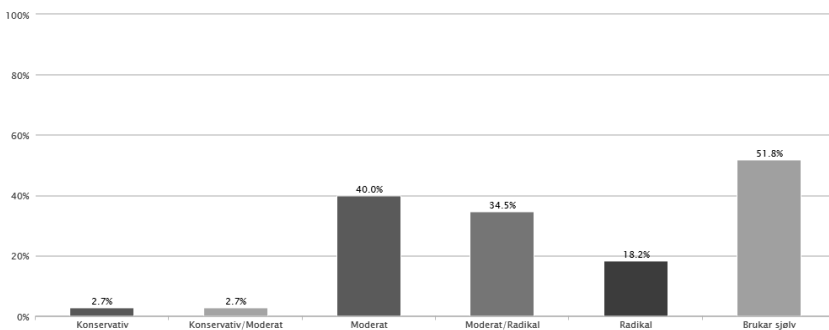
Mønsteret frå tilfellet *lykke/lukke* går att for tilfellet *gjev/gir*, då det også her er ei jamnare fordeling mellom dei ulike svarkategoriene enn på dei tidlegare granska språklege fenomena. Det er færre som svarar at den eine eller andre forma er markert konservativ eller markert radikal, færre som svarar at den eine eller andre forma er moderat, og fleire som svarar at den eine forma (*gjev*) tilhøyrer mellomkategorien moderat/konservativ, og at den andre forma (*gir*) tilhøyrer mellomkategorien moderat/radikal, enn i dei tidlegare granska tilfella. Vi kan vidare slå fast at det er ei nokså jamn fordeling mellom brukarane når det kjem til den rapporterte bruken av dei to formene. Vi ser med dette at sjølv om det er ein tendens til at formene *lykke* og *gir* blir oppfatta som svakt radikale og formene *lukke* og *gjev* blir rekna for å vere svakt til middels konservative, er det langt mindre konsensus mellom respondentane for desse språklege fenomena enn på dei tidlegare nemnde. Det er også langt jamnare fordeling i den rapporterte bruken for tilfella *lykke/lukke* og *gjev/gir* enn for dei tidlegare granska språklege fenomena.

hjá/bos

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

hjá 108

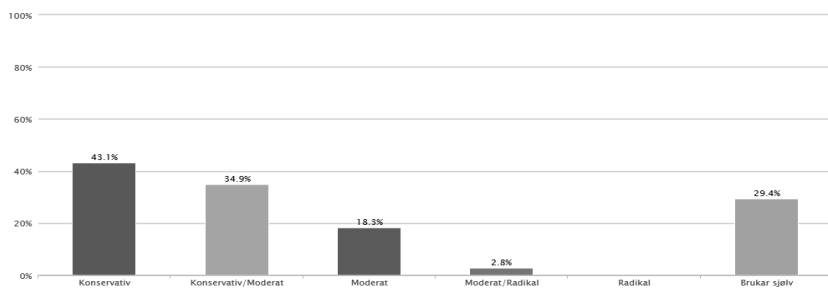

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

bos 110

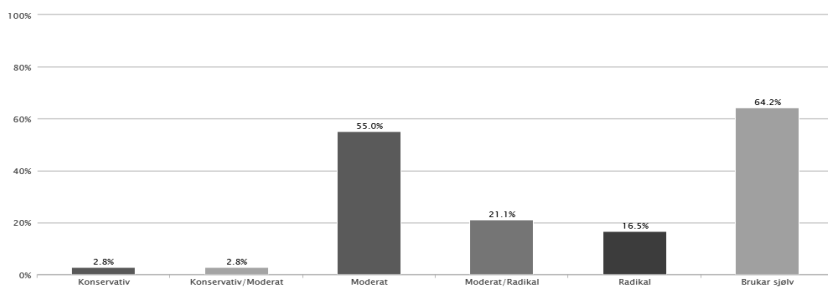
Ein langt større del av respondentane (47 %) reknar *hjá* for å vere ei meir markert konservativ form enn tilfellet var med *lukke* og *gjev*. Samstundes ser vi at nesten ein tredjedel ser på dette som ei moderat/konservativ form. Dersom vi berre ser på svara frå dei respondentane som ein kan vente er særleg kompetente nynorskbrukarar, blir dette inntrykket forsterka, då så mykje som 47 % av desse reknar *hjá* for å vere ei moderat/konservativ form. Når det gjeld forma *bos*, reknar noko under halvparten dette for å vere ei moderat form, medan over ein tredjedel reknar det for å vere ei moderat/radikal form og berre 18 % reknar det for å vere ei radikal form. Vidare ser vi at omlag halvparten av nynorskbrukarane rapporterer at dei nyttar forma *bos*, medan vel ein tredjedel rapporterer at dei brukar forma *hjá*.

so/så

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

so 109

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

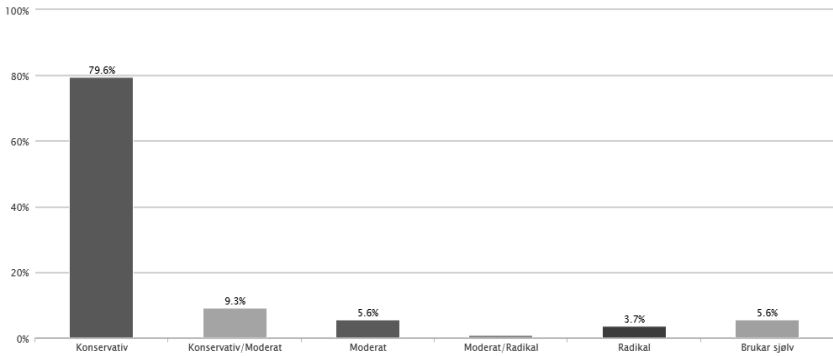
så 109

Mønsteret frå tilfellet *hjá/hos* går att for tilfellet *so/så*: Nesten halvparten av respondentane reknar *so* for å vere ei markert konservativ form, medan over ein tredjedel reknar *so* for å vere ei moderat/konservativ form. Når det gjeld forma *så*, ser vi at over halvparten reknar dette for å vere ei moderat form, medan ein knapp fjerdedel reknar det for å vere ei moderat/radikal form og berre 16 % reknar det for å vere ei radikal form. Når det kjem til bruk, rapporterer 64 % av nynorskbrukarane at dei nyttar forma *så*, mot 30 % som rapporterer at dei brukar forma *so*. Med dette kan vi slå fast at formene *hjá* og *so* blir rekna for å vere monaleg meir konservative mellom fleirtalet av respondentane enn formene *lukke* og *gjev*, samstundes som mange reknar dei for å tilhøyre mellomkategorien moderat/konservativ, særleg mellom dei respondentane som vi kan rekne med er særleg kompetente nynorskbrukarar. Det er også fleire som rapporterer at dei brukar dei moderate formene *hos* og *så*

TILHØVET MELLOM KONSERVATIVE, MODERATE OG RADIKALE FORMER

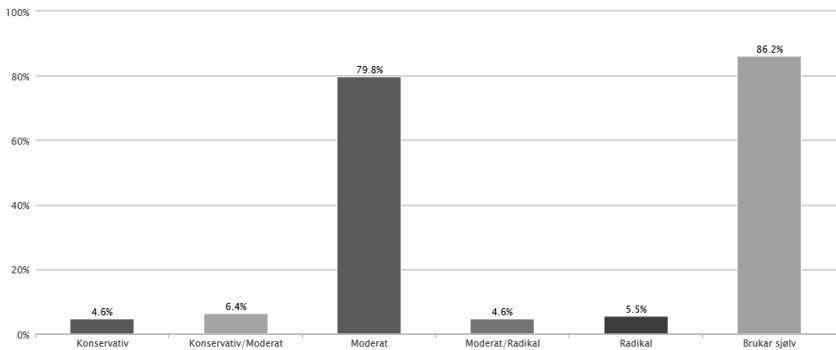
og færre som rapporterer at dei brukar dei meir konservative formene *hjá* og *so*, jamført med fordelinga på tilfella *lykke/lukke* og *gir/gjev*.

honom/han

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

honom 108

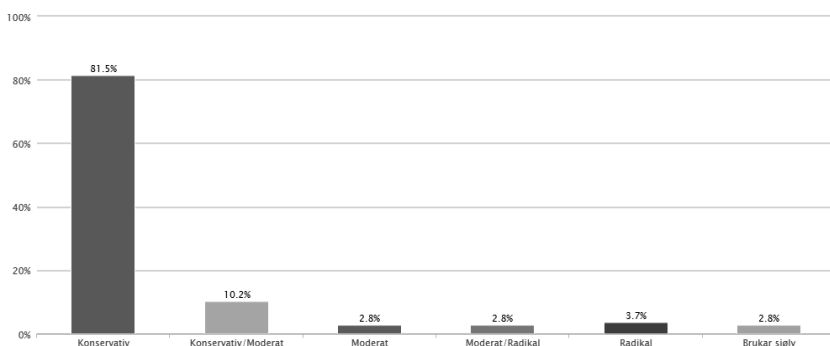
SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

han (objektsform) 109

Ein klart større del av respondentane reknar *honom* for å vere ei markert konservativ form enn tilfellet var med *hjá* og *so* – og ein endå mykje større del jamført med svara på *lukke* og *gjev*. Faktisk reknar heile 80 % av respondentane med at *honom* er ei markert konservativ form, medan berre knapt 15 % reknar det for å vere anten ei moderat/konservativ form eller ei moderat form. Motsett reknar heile 80 % av respondentane *han*

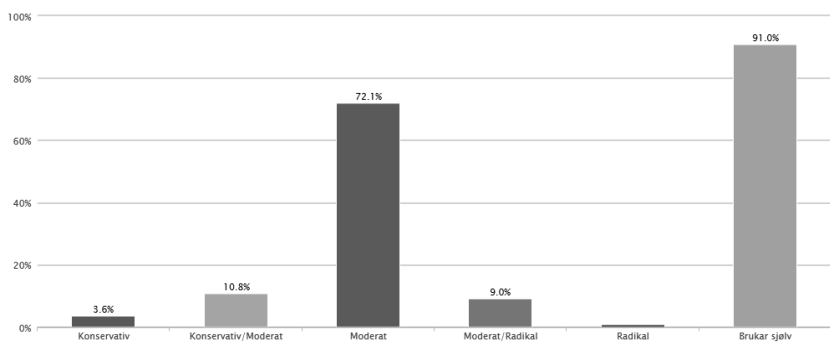
for å vere ei moderat form. Når det gjeld respondentane sin eigen bruk, rapporterer 86 % av nynorskbrukarane at dei nyttar forma *han*, medan berre knapt 6 % rapporterer at dei nyttar forma *honom*.

tidi/tida

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

tidi 108

SPØRSMÅL ANTALL RESPONDENTER

tida 111

Mønsteret frå tilfellet *honom/han* går att for tilfellet *tidi/tida*: 82 % av respondentane reknar *tidi* for å vere ei markert konservativ form, medan nesten tre fjerdedelar reknar *tida* for å vere ei moderat form. Ved filtrering der eg berre såg på svara frå det ein kan rekne med er særleg kompetente nynorskbrukarar, fann eg at heile 90 % av desse rekna *tida* for å vere ei moderat form. Ser vi på respondentane sin eigen bruk, rapporterer

91 % av nynorskbrukarane at dei nyttar forma *tida*, medan berre knapt 3 % rapporterer at dei nyttar forma *tidi*. Vi kan med andre ord slå fast at både *honom* og *tidi* blir rekna for å vere markert konservative former, medan motstykket *han* og *tida* blir rekna for å vere moderate og er dei som blir desidert mest brukte.

Drøfting

På generelt grunnlag meiner eg argumentasjonen og funna som er presenterte i denne artikkelen, gjev grunnlag for å hevde at omgrepa konservativ, moderat og radikal nynorsk ikkje synest å vere uttrykk for kategoriske storleikar verken i eit diakront eller i eit synkront perspektiv. Som innleiinga syner, er det ein tendens til at ordformer som på eitt tidspunkt i historia blei rekna for å vere radikale former, med *tida* glir over til å bli rekna som moderate former, medan former som tidlegare blei rekna for å vere moderate, glir over til å bli rekna som konservative. Samstundes syner resultatane frå spørjegranskinga at det iallfall for ein del av dei granska språklege fenomen også i dag er stor grad av divergens mellom informantane når det kjem til spørsmålet om kva som er høvesvis radikale, moderate og konservative former. Det kan såleis hevdast at ei gjeven ordform kan bli sett på som meir eller mindre konservativ eller radikal, at ulike brukarar kan ha ulike syn på det, og at dette kan endre seg over tid.

Hovudhypotesen min var at det er temmeleg stor konsensus om kva som er konservative og radikale former for nokre av dei språklege fenomen som hadde valfridom fram til 2012, medan det er mindre konsensus for andre språklege fenomen, og at det er stor konsentrasjon kring bruken av moderate former mellom dei språklege fenomen som har markert konservative eller radikale former, medan det er større spreining når det kjem til bruken ved språklege fenomen med tillatne former som blir oppfatta som mindre markerte. Etter mi vurdering er det grunnlag for å hevde at resultatane frå spørjegranskinga stadfestar den første delen av hovudhypotesen. Ser vi på svarprosentane på språklege fenomen som *mye/mykje* og *bare/berre* på den eine sida og *honom/han* og *tidi/tida* på den andre, finn vi at det er stor grad av konsensus mellom informantane om at *mye* og *bare* er markert radikale former, og at *honom* og *tidi* er markert konservative former. Dersom vi derimot ser på svarprosentane

på dei språklege fenomena *lukke/lykke* og *gjev/gir*, finn vi langt meir divergerande oppfatningar mellom informantane. Få meiner at nokon av desse formene er markert radikale eller markert konservative. Nokre meiner at formene *lukke* og *gjev* er svakt konservative, medan motstykkka er moderate, medan andre meiner at formene *lykke* og *gir* er svakt radikale, medan motstykkka er moderate.

Når det gjaldt dette med informantanes intuisjonar om kva for ordformer som er høvesvis radikale, moderate og konservative former, venta eg meir spesifikt å finne ei gradvis endring i svarfordelinga, der det ved språklege fenomen som har det eg reknar med er markert radikale ordformer, venteleg ville bli signifikante utslag på sistnemnde, via språklege fenomen som berre har ordformer som eg reknar med er meir eller mindre moderate, der eg ikkje venta å få signifikante utslag i noka lei, til språklege fenomen som eg reknar med har markert konservative ordformer, der det igjen venteleg ville bli signifikante utslag på sistnemnde. Det kan argumenterast for at også denne meir spesifikke hypotesen blir stadfesta av spørjegranskinga. Vi ser nemleg at det teiknar seg ei tydeleg parabelforma kurve når det kjem til graden av utslag mot radikalitet og konservativitet, frå dei språklege fenomena som eg rekna med hadde dei mest radikale ordformene (slik som *mye* og *bare*, som høvesvis 78 % og 70 % av informantane meinte var markert radikale), via forventa mindre radikale former (slik som *skole* og *da*, som høvesvis 46 % og 45 % av informantane meinte var markert radikale), forventa lite markerte former i det heile (slik som *lykke* og *gir*, som høvesvis 13 % og 16 % av informantane meinte var markert radikale, og *lukke* og *gjev*, som høvesvis 26 % og 31 % av informantane meinte var markert konservative), forventa mindre konservative former (slik som *hjá* og *so*, som høvesvis 47 % og 43 % av informantane meinte var markert konservative), til dei språklege fenomena som eg rekna med hadde dei mest konservative ordformene (slik som *honom* og *tidi*, som høvesvis 80 % og 82 % av informantane meinte var markert konservative.)

Den andre delen av hovudhypotesen gjekk ut på at det er stor konsentrasjon kring bruken av dei moderate alternativa mellom språklege fenomen som har markert konservative eller radikale former, medan det er større spreiring når det kjem til bruken ved språklege fenomen med tillatne former som blir oppfatta som mindre markerte. Meir spesifikt venta eg å finne ei gradvis endring frå låg rapportert bruk for ordformer som blir oppfatta som markert radikale eller markert konservative, via

middels rapportert bruk for ordformer som ikkje blir rekna som særleg markerte verken i den eine eller andre leia, til høg rapportert bruk av dei meir moderate alternativa til det som blir oppfatta som markert radikale eller konservative ordformer.

Vi ser at den rapporterte bruken av det som blir oppfatta å vere markert konservative eller radikale ordformer, er temmeleg låg. Dette gjeld (gradvis mindre) markert radikale former som *mye* (2 %), *bare* (8 %), *skole* (7 %) og *da* (15 %), og (gradvis mindre) markert konservative former som *tidi* (3 %), *honom* (6 %). Når det gjeld språklege fenomen som ikkje har ordformer som blir rekna for å vere særleg markante verken i den eine eller andre leia, ser vi at den rapporterte bruken fordeler seg meir jamleg. Dette gjeld former som *lykke* (50 %) og *lukke* (49 %), *gir* (58 %) og *gjev* (42 %), og til ein viss grad også *hos* (52 %) og *hjá* (36 %) og *så* (64 %) og *so* (29 %). Dei ordformene som har desidert høgst rapportert bruk, er dei moderate motsvara til dei ovanfor nemnde markert radikale og konservative formene. Dette gjeld i første rekkje *mykje* (91 %), *berre* (91 %), *skule* (89 %), *no* (84 %), *han* (86 %) og *tida* (91 %). Etter mi vurdering syner desse funna at det er grunnlag for å hevde at spørjegranskinga langt på veg stadfester også denne delen av hypotesen. Vi skal likevel hugse på atterhaldet om at den rapporterte bruken til mine respondentar ikkje naudsynlegvis er det same som den faktiske bruken deira. Det kan såleis vere interessant å jamføre mine funn om rapportert bruk med funna frå dei tidlegare nemnde granskingane av formval i ulike typar faktiske nynorske tekstar (Vikør 1995, Wetås 2001 og Helset 2015). Som nemnt innleiingsvis, syner dei alle at det er ein klar tendens til at nynorskbrukarar legg seg opp mot det som Vikør (2003: 297) kallar “midtlinenynorsk”, noko som altså samsvarar bra med mine funn om rapportert bruk.

Litteratur

Akselberg, Gunnstein. 1999. “Valfridomen i nynorsk. Haldningar og praksis hjå lærarar og elevar i den vidaregåande skulen, studieretning for allmenne fag.” I: *Språkbrukeren – fri til å velge? Artikler om homogen og heterogen språknorm*, red. Helge Omdal, 9–22. Kristiansand: Høgskolen i Agder.

- Bartsch, Renate. 1987. *Norms of Language. Theoretical and Practical Aspects*. London: Longman.
- Brunstad, Endre. 2000. "Språknormer som forskingsobjekt. Refleksjonar kring språknormomgrepet og språkforskinga." I: *Språkvitskap og vitskapsteori*, red. Torodd Kinn og Randi B. Brodersen, 46–68. Larvik: Ariadne.
- Chomsky, Noam. 1965: *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Coseriu, Eugenio. 1970: "System, Norm und 'Rede.'" I: *Sprache, Strukturen und Funktionen, XII Aufsätze zur allgemeinen und romanischen Sprachwissenschaft*, red. Eugenio Coseriu, 45–59. Tübingen: Narr.
- Dyvik, Helge. 1993. "Normbegreper, systembegreper og individuering av norsk skriftspråk." I: *Standardspråk og dialekt*, red. Knut Blaaup og Helge Nordal, 159–74. Bergen og Oslo: Bergen Riksmålsforening og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur.
- . 2003. "Offisiell og ikke-offisiell språknormering – nyttig eller skadelig motsetning?" I: *Krefter og motkrefter i språknormeringa – Om språknormer i teori og praksis*, red. Helge Omdal og Rune Røsstad, 25–40. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- . 2009. "Normering i den postsammnorske æra." I: *Språknormering – i tide og utide?*, red. Helge Omdal og Rune Røsstad, 109–21. Oslo: Novus.
- Helset, Stig J. 2015. "Tilhøvet mellom nynorsk normering og språkbruk. Ein statistisk studie av språkbruken i nynorske aviser." I: *Nye røyster i nynorskforskinga*, red. Jan Olav Fretland og Hjalmar Eiksund, 160–75. Oslo: Samlaget.
- Itkonen, Esa. 1974. *Linguistics and Metascience*. Studia Philosophica Turkuensia, Fasc. II. Kokemäki: Societas Philosophica et Phaenomenologica Finlandiae.
- Johannessen, Janne Bondi. 2003. "Innsamling av språklige data: Informanter, introspeksjon og korpus." I: *På språkjakt – problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling*, red. Janne Bondi Johannessen, 133–71. Oslo: Unipub.
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Basil Blackwell.
- Omdal, Helge, og Lars S. Vikør. 2002. *Språknormer i Norge – Normeringsproblematikk i bokmål og nynorsk*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- . 2003. "Lærernes rolle i implementering av norske språknormer." I: *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis*, red. Helge Omdal og Rune Røsstad, 221–38. Kristiansand:

- Høyskoleforlaget.
- Popper, Karl R. 1972: *Conjectures and Refutations. The growth of scientific knowledge*. London: Routledge & Keagan Paul.
- Raz, Joseph. 1975. *Practical Reason and Norms*. London: Hutchinson University Library.
- Røyneland, Unn. 2013. "The voice from below." In: *In Search of Universal Grammar. From Old Norse to Zoque*, red. Terje Lohndal, 53–76. Amsterdam: John Benjamins.
- Sandøy, Helge. 2003. "Den norske normerings sirkelen." I: *Krefter og motkrefter i språknormeringa – Om språknormer i teori og praksis*, red. Helge Omdal og Rune Røsstad, 259–71. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- . 2006. "Frå 'en levende organisme' til språklig 'usus'." *Språklig Samling* 3/2006: 7–12.
- de Saussure, Ferdinand. 1916 [1964]. *Course in General Linguistics*. New York: Mc Graw-Hill.
- Schütze, Carson T. 2011. "Linguistic evidence and grammatical theory." *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science* 2: 206–21.
- Sundby, Nils Kristian. 1974. *Om normer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Språkrådet 2013: *Rettleiing om konsekvent nynorsk*. Henta 3.3.15 frå <http://sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Nynorsk hjelp/Rettleiing-om-konsekvent-nynorsk/>
- . *Retningslinjer for normering av bokmål og nynorsk*. Henta 3.3.15 frå <http://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Norsk/retningslinjer-for-normering-av-nynorsk-og-bokmal/>
- Teleman, Ulf. 1978: "Språkriktighet i och utanför skolan." *ROLIG-papir nr. 11*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Vannebo, Kjell Ivar. 1980. "Om språkvitenskapens normbegrep." *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 1, 3–23. Amsterdam.
- Vikør, Lars S. 1995. *Rettskriving hos nynorskforfattarar*. Oslo: Norsk språkråd.
- . 2003. "Statleg og privat normering i nynorsk." I: *Krefter og motkrefter i språknormeringa: om språknormer i teori og praksis*, red. Helge Omdal og Rune Røsstad, 295–305. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- . 2007. *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Oslo: Novus forlag.
- . 2010. "Om normering av nynorsk." Foredrag på opningskonferanse i Språkrådet, 20.1.2010.
- Vinje, Finn Erik. 1978. *Et språk i utvikling. Noen hovedlinjer i norsk språkhistorie fra reformasjonen til våre dager*. Oslo: Aschehoug.

- . 2004. *Enhet og mangfold – språksituasjonen i Norge i historisk perspektiv*. 3. utg. Oslo: S.n.
- . 2005. *Norsk grammatikk – det språklige byggverket*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Wetås, Åse. 2001. “Undersøking av formbruken i ulike typar publisert materiale på nynorsk.” Norsk språkråd. Henta 3.3.2015 frå http://www.sprakrad.no/Tema/Fakta/Rettskrivingsreformer/Framlegg_2003/Punktgranskingar
- Wittgenstein, Ludvig 1967. *Philosophische Untersuchungen*. Frankfurt: Suhrkamp.

Abstract

As a result of special historical and political reasons, written Norwegian Nynorsk allows for an unusual amount of variation among alternative spellings and inflectional forms. Linguists would usually categorize any given form into subvarieties of Nynorsk, such as ‘conservative’, ‘moderate’ and ‘radical’, based on its sociolinguistic layer. The article is an empirical investigation of which linguistic variants will be considered as respectively ‘conservative’, ‘moderate’ and ‘radical’ in Nynorsk among a judicious selection of highly qualified writers of the language in question. At the same time, the article investigates which variants the same writers report that they use themselves. The empirical material shows that there is a widespread consensus between the respondents on the classifications of the variants for some of the investigated linguistic phenomena, while there is far less consensus for others. Furthermore, the material shows that the great majority of the respondents report that they use moderate forms when writing themselves.

Stig J. Helset
Høgskulen i Volda
Institutt for språk og litteratur
Postboks 500
NO-6101 Volda
stig.helset@hivolda.no